

Hozomány

Flessner Edina

Pécsi Tudományegyetem, Művészeti Kar

Szobrászművész 4. évfolyam

Tóth Zsuzsa DLA, egyetemi adjunktus

„A hozomány azon vagyontárgyak összessége, amelyeket a nő vagy erre való tekintettel másvalaki a házasélet terheinek fedezése céljából a férjnek átad.”¹

Hozománya valakinek azonban nem csak vagyoni értelemben lehet. Gyerekkorunk alatt sok mindent megtanulunk szüleinktől. Hogyan gondoskodjunk magunkról, hogyan viselkedjünk másokkal, mi a helyes és a rossz, milyen értékrend szerint éljük az életünket, hol a helyünk a világban. Ezek később az alapkövei lesznek gondolkodásunknak és zsigeri viselkedési formáknak, amik generációkon át kihatnak magunk és mások életére. Munkámmal ezeket a generációs sebeket szándékozom megjeleníteni.

Számomra fontos téma az archaikus mondavilág és a gyökerek keresése. Talán éppen azért, mert vidékről Budapestre felköltözött családtagjaim nem beszéltek múltjukról. A nagyvárosi betondzsungel és a hömpölygő tömegekkel bolyongás határozta meg hovatartozásom. Így minden alkalmat megragadtam, hogy belevethessem magam a családom kifejezésével élve „régiek” világába, ahová úgy éreztem tartozhatok.

A figyelmem megakadt egy számomra releváns népművészeti motívumon: a menyasszonyi kelengyész, avagy tulipános ládán és annak elődjén, a szuszékon. „... a nomád magyarság mozgó bútora, legrégibb berendezési tárgya a láda lehetett...” „... legékesebb bútora, a menyasszonyi kelengye tartója volt.”² Az ácsolt ládáról, vagy más néven szuszékról már a XIII. századtól vannak feljegyzések, a parasztság legelterjedtebb bútor darabja volt. Megjelenése igazán egyedi. A láda teste hasított keményfa deszkák zsilipelt egymásba eresztésével jött létre, háztetőre emlékeztető tetején szarv szerű kitüremkedés a „bibó” található. Dísztetését faragott geometrikus körök és vonalakból szerkesztett mértani kompozíciók alkották, ezekben gyakran ábrázolták a tulajdonost születési helyével. Az iparosodás kezdetével a XVIII. században az asztalos készítette tulipános láda kiszorította az akkor már régimódinak tartott szuszéket. A festett ládák virágos ornamentikáját kezdetben a templomok mennyezetfestészete adta, ez később tájegységenként diverzifikált.

A hagyomány szerint a menyasszonyi ládát a leány szüleitől kapta, ugyanis az apa állította össze, amit az anya festett ki személyre szólóan és ketten tették bele mindazt, amit a vőlegény házába vitt. A tisztaszoba kiemelt helyére került és később is sajátja maradt. Minden kincsét, szép kelengyéjét abba tette és kulcsra zárta, belsejébe nem tekinthetett bele bárki. Szegény

¹ <https://lexikon.uni-nke.hu/szocikk/hozomany/>, 2024.11

² Platthy György, Dr. Rónai Béla [1978] „*Népművészet*”, Budapest, Tankönyvkiadó

családoknál előfordult, hogy az asszony halála után, ha nem volt pénz koporsóra ebben temették. A nő személyes, szakrális tárgyává avanzsálódott, reprezentálta tulajdonosát, elkísérte születésétől a haláláig. Ebben a szimbolikai rendszerben haladtam tovább, célommá vált a láda motívum modern kontextusba helyezése. A jelenlegi munkám több fázison esett keresztül, a mostani állapot egy hosszadalmas folyamat eredménye.

Első tervem kereteit egy vasöntő workshop adta. Egy hagyományos tulipános ládát vettem alapul, aminek a testét elharmadolva triptichonhoz hasonlóan zsanérral nyithatóvá alakítottam volna ki, ezzel kiemelve a személyes szakrális tárgy jellegét. Egyúttal elszakadtam a házasságkötés ceremóniájától, mondanivalóm mindenre kiterjedt, hisz mindnyájan hozunk magunkkal valamit otthonról. Vőládák is megfigyelhetők voltak népművészetünkben a nemi megkülönböztetést ebben az esetben nem tartottam célszerűnek. Saját koncepciómban egy bizonytalan életutat akartam bemutatni. A szülőktől örökölt hozomány esetemben értelmezhetetlen, a belső bizonytalanságtól az illető sem találja helyét a világban, magának kell rájönnie a megfejtésre. Nem titok, hogy ez a láda az enyém. Az előbbieken is említettem, hogy életemben elkísér a hovatartozás kérdése, ami fejemben egy városi labirintus képében képződik le. Az élet és a minket körülvevő világ értelmezése, a gyerekkorunkban belénk ivódott lencsén keresztül. Egy szürreális „mindscape”, aminek alapjait szüleink fektették le. Életünk során a feladatunk az útvesztő tovább építése, válaszok keresése, a téves vagy káros utak lezárása és a lehető legtisztább változatában továbbadása gyerekeinknek. A ládában a kelengye kincset is jelent, tulajdonosa legfontosabb értékét, pont, ahogy saját belső világunk, személyes hitvallásunk is a legféltettebb értékünk. A fejünkbe vésődött gondolkodásbéli sémákat átírni nem könnyű feladat. Alapjaiban mindig ott maradnak, lebontani nem lehet őket csak rájuk építeni, éppen ezért találtam az öntött vasat mondanivalóm kifejezésére legalkalmasabbnak. A vas útvesztők a láda belső oldalaihoz rögzítve kaptak volna helyet, beborítva annak minden felületét.

A művésztelepen való kivitelezéshez átalakítottam tervemet, ugyanis maximum 30cmx30cm méretű alkotás kiöntése volt csak lehetséges. A kiöntendő formát fél centiméter vastagra vágott kültéri lépésálló hungarocellból készítettem és faragasztóval ragasztottam össze. A labirintus minden eleme úttal vagy járattal kapcsolódott egymáshoz, így adva ki egy 30x30 cm-es kocka formáját. Igyekeztem az épületek jellegét neutrálisan tartani, nem akartam, hogy egy korhoz vagy stílushoz tartozzon. Azonban a workshop alatt csak sokszorosító formákkal dolgozhattunk, vagyis a veszélytűzéses eljárásra tervezett pozitívom átalakításra szorult. Az ottani

öntőmesterek tanácsára az egybefüggő szerkezetet szétszedtem épületekre és utakra. Fakalodát készítettünk a darabok méreteire, és kémiai vegyülettel bekevert homokkal öntöttük fel az elem elválasztóvonaláig. Kötés után elválasztó réteget kapott, majd egy azonos méretű keret került rá, amit szintén feltöltöttünk homokkal. Az így keletkezett formát ketté lehetett bontani és a hungarocellt eltávolítani. Ahhoz, hogy falvastagságot kapjon magra volt szükség, amit a negatív belsejébe magtartó csavarral és ragasztóval fixáltam. A forma egy oldalába beöntő és levegőző nyílásokat fűrtam, majd a két oldalt összeragasztottam és fém pántokkal rögzítettem. Már öntéskor lehetett érezni, hogy baj lesz, mivel a beömlő vas „visszaköpött”. A ragasztó, amivel a magot rögzítettem reakcióba lépett a fémmel és gázt termelt. A gáz, hogy kihajtsa magát a formából kitolta a folyékony vasat maga előtt, ami megszilárdulva zárványokat eredményezett. Az így kapott formáim töredékesen folytak ki, az elvékonyodott falak nem engedték a lyukak foltozását, az utak kapcsolódási pontjaihoz nem lehetett hegesztővel hozzáférni.

Mivel továbbra is fontos volt számomra, hogy ezt a munkát folytassam, újra értelmeztem a kiöntött elemeket. Az így kapott formák új irányba lendítettek, a rozsdálni kezdett töredékes labirintus darabok a lehetséges hozomány egy másik arcúlatát mutatták meg. Egy olyan sorsot, ahol a családi koherencia teljes hiánya lép fel, a családi háttér bukásra ítéli az örökösét. Ily módon a következő kísérletben a kelengyés ládát a labirintus romjai felett lebegve képzeltem el. A láda a szülők ideája, ahol úgy érezhetik sikerre nevelték gyereküket, viszont a kemény valóság ott van alatta. A bútor alja kiszakadt terhétől, a belső világ romokban áll, a darabok hasznavehetetlenek, tulajdonosának magának kell a töredékes eszményekből értelmeznie a világot.

A ládát 1,5cm-es rétegelt nyírfalemezből csavarokkal állítottam össze, fedél négy sarkánál lyukakat fűrtam, hogy azon keresztül később horgászdammillal függeszthessem fel. A fedél egyszerű díszítésű marást kapott, visszacsempészve bútor jellegét. Talapzatra nem volt szükség, mivel a láda ürességével jelenítettem meg a labirintus hiányát. A hozomány szimbolikus megjelenítése volt a szándék, ezért nem igyekeztem használati tárggyá tenni. Hogy belseje és külseje közt harmóniát alkossak a bútor megjelenését is megviseltnek akartam beállítani. Az öntött vasakról eközben levágtam a beöntő csöveket, de a fédereket rajta hagytam, hogy erősítsem töredék jellegüket és összetartozásukat. Patinaként ecettel locsoltam a homogénebb rozsdás külsőért. A ládát végül nem festettem ki, fehér pasztellceruzával két életfát szimbolizáló mandorlába zárt virágcsokrot rajzoltam fel, kettő közt kisebb indás tulipánnal. A komponálás

mibenléte bizonytalanná vált. A láda és az öntvények konkuráltak egymással, végül arra jutottam, hogy a láda fizikai megjelenítésén kell változtatnom.

A munkám jelenlegi stádiumába az eddigi kísérletek tanulságai alapján jutottam el. A kelengyész ládát úgy akartam megjeleníteni, hogy ne vonja el a figyelmet az öntvényekről, de mégis egy értelmezési kontextust biztosítson nekik. A labirintus darabok alá egy láda nagyságúra hajtott fehér kelengyét terítettem, amire a szuszékon megfigyelhető geometrikus díszítés helyett az útvesztő rekonstrukciós ábrázolása jelenik meg. Az épületek a naiv népművészeti ábrázolásmódhoz híven kiterítve jelennek meg, az utakkal dekoratív rendszert alkotnak. A szuszék díszítései körzővel kiszámított soha nem ismétlődő sorminták, általában a menyasszony otthonára reflektálnak, itt a tulajdonos fragmentált világnézetét és családi háttérét jeleníti meg. A láda és a hozomány hiánya, a szülők hiányát igazolja. Az életre felkészítés így sikertelen, a biztonságos háttér nincs megadva, a belső világ töredékessége kifog ütközni a tulajdonos külvilágfelé mutatott képében is. „ők (szülők) is csak a kapott szeretetmintákból tudtak építkezni. Ha ezek a minták hiányosak vagy szegényesek voltak, akkor nem sok lehetőségük volt valami mást adni nekünk.”³

Úgy gondolom, hogy a családi traumák és sérelmek feldolgozása a mai generációkban kiéleződött. A mentális egészség fontosságának felismerése megnyitotta a kaput az előtt, hogy beszélhessünk felmenőink szenvedéséről és az általuk akaratlanul is tovább adott trauma reakciókról. A jelenlegi munkámban csak érintettem a jéghegy csúcsát, ez a téma sajnos feneketlen mélységig tárgyalható. A későbbiekben szeretném a kelengyészláda népművészeti motívumrendszerén keresztül több lehetséges sors bemutatását. Nyitott vagyok más formai megoldások felé, ahogy nincs két ugyanolyan család, úgy nincs két egyforma láda sem.

³ Orvos-Tóth Noémi [2024] „Örökölt Sors”, Budapest, Jelenkor Kiadó